

13^e editie Eo Wijersprijsvraag Verkwikkende Vergezichten – Regionaal Ontwerpen aan Gezondheid en Geluk

Juryverslag Regio Foodvalley

Landelijke jury: Hugo de Jonge, Yttje Feddes en Lea den Broeder.

Regionale jury: Eveline de Kock en Jan Pieter van der Schans

Tekst: Mark Hendriks

Eerste prijs

Nieuwe wegen voor een gezonde Foodvalley

Rademacher / De Vries Architecten, NTFU

Het moet gezegd: de drie voorstellen voor de regio Foodvalley zijn stuk voor stuk van hoog niveau. Ze bevatten eigenlijk alles wat van een Eo Wijersinzending verwacht mag worden: een sterk concept, een helder landschappelijk verhaal, een geloofwaardige realisatiestrategie en een palet aan maatregelen waar je bij wijze van spreken morgen mee kan beginnen.

Wat die laatste twee betreft is het voorstel **OverErven** een inzending uit het boekje. Het plan om met zogenoemde ‘grondverbonden’ tot een construct te komen voor de duurzame herbestemming van vrijkomende boerenerven, wordt namelijk al in de praktijk gebracht. Regionaal jurylid en wethouder in Ede Jan Pieter van der Schans verhaalt over hoe in Foodvalley onderzocht wordt op welke manier op lege erven en verlaten vakantieparken combinaties tussen woningbouw en andere functies mogelijk zijn. Hij noemt de voorgestelde tactiek waarbij agrariërs en andere grondeigenaren de handen ineenslaan om eigen projecten te combineren met maatschappelijke doelen – zorg, natuurbeheer, waterberging, recreatieve routes, de invoering van biologische teelten – dan ook zeer bruikbaar.

Tegelijkertijd is dit precies waar het voor het tweede regionale jurylid Eveline de Kock wringt. Ja, het is implementeerbaar, en ja, het is een doordachte strategie. Maar van een ontwerprijsvraag als Eo Wijers verwacht de landschapsarchitect meer vernieuwing, meer prikkeling – oftewel: ideeën die we nog niet kennen en nog niet doen, maar wel slim, verrassend en innovatief zijn.

De andere juryleden zijn het met haar eens en stellen vast dat de inzending is afgedreven van het gezondheidsthema. Door de nadruk op het mechanisme achter de herontwikkeling van erven – financiële verevening, kavelruil, woningbouw als investeringsmiddel –, wordt niet of nauwelijks duidelijk hoe het opnieuw in gebruik nemen van erven mensen gezonder maakt en gezondheidsachterstanden wegneemt. De schaal van het erf is zeker geschikt voor gemeenschapszin, dagbesteding en mantelzorg, maar een ‘gespreid verstedelijkingsmodel’ als dit zal er ook toe leiden dat bijvoorbeeld (zorg)voorzieningen, sportclubs en scholen minder goed bereikbaar zijn, zeker als bushaltes ver weg liggen.

Al met al spreekt de jury van een interessante gebiedsontwikkelingstactiek die vergelijkbaar is met de rol die grondexploitaties (grexten) hebben in stedelijke ontwikkeling. Maar om de herontwikkeling van erven te stimuleren onder het mom van gezondheid is te ver gezocht. De jury twijfelt of binnen de door de overheid aangewezen ‘koplopergebieden’ grondeigenaren uiteindelijk het juiste doen. Het team stelt weliswaar dat er eisen gelden ten aanzien van de hoeveelheid groen, het beheer, het percentage sociale huur of het aantal zorgfuncties, de jury vraagt zich af of corporaties en zorginstellingen zich in dit soort vastgoedontwikkelingen durven mengen. Daarnaast blijft onduidelijk wat uiteindelijk de gevolgen zijn voor het aanzien van het gehele Valleilandschap. De ruimtelijke eenheden van de grondverbonden zijn te klein om hier grip op te krijgen, het gevaar van verrommeling ligt op de loer.

Het nieuwe menu is een doorwrochte visie op hoe de omslag naar een ander landbouwsysteem op lange termijn zorgt dat het ‘vetgemeste’ en uitgeputte landschap herstelt en ons van ‘gezond’ en plantaardig voedsel voorziet. De inzending kan op veel waardering rekenen. Het getuigt van vakmanschap, in zowel de gedegen analyse als de complete uitwerking. De jury is blij dat het team de complexiteit van de landbouwtransitie niet uit de weg gaat en een strategie formuleert voor hoe de omslag naar andere teelten en bedrijfsmodellen de agrarische sector van een economisch alternatief voorziet en tegelijkertijd het landschap – door de jaren heen verzadigd geraakt met

ammoniak en fosfaat – herstelt en van een nieuwe, maar op het verleden geënte identiteit voorziet. De uitwerking met vier pilots in de zone langs de Veluwerand is sterk. Dit is immers het gebied waar met het oog op de nieuwe stikstofplannen de landbouw moet extensiveren. Het ontwerpteam laat zien hoe met oog voor landschappelijke kenmerken die metamorfose kan plaatsvinden. Denk aan de revival van het poststalsysteem bij Harskamp of nieuwe woonvormen met collectieve voedselteelten in het kleinschalige landschap rond Putten.

Hoewel het tijd kost om van dit ‘fastfoodlandschap’ te komen tot een ‘botanisch landschap’ en een geleidelijke overgang noodzakelijk is, vraagt de jury zich af of het team genoeg rekenschap geeft van de sociaal-culturele werkelijkheid. Want hoewel de financiële slagkracht van veel boeren groot is, en daardoor de transitie naar extensieve en *plant based* landbouwvormen kansrijk, kan de ietwat belerende toon van de inzending averechts werken. Het gevaar bestaat dat de impliciet veroordelende boodschap – ‘waar jullie je geld mee verdienen deugt niet’ en ‘wat u op uw bord heeft liggen is slecht’ – in een gebied waar een op de zes gezinnen afhankelijk is van de landbouw, niet in goede aarde valt.

Rest de vraag wat inwoners hebben aan een plan dat vooral gericht is op het weer gezond maken van het landschap zelf. Ja, de uitstoot neemt af, het water wordt schoner en er zullen minder dierziektes zijn. Maar de inzending maakt nauwelijks duidelijk hoe dit het welzijn van de Foodvalley-bewoners op de korte termijn ten goede komt.

De gezondheidseffecten van **Nieuwe wegen voor een gezonde Foodvalley** zijn overduidelijk. Het voorstel voor een fijnmazig, mooi en veilig fietspadennetwerk, om zo vraagstukken op het gebied van beekherstel, cultuurhistorie, bereikbaarheid, verkeersveiligheid en voedselproductie van antwoorden te voorzien, dient meerdere gezondheidsdoelen. Het werkt gezond gedrag in de hand, omdat mensen vaker de fiets zullen nemen – om te recreëren, voor dagelijks gebruik, om te sporten. Bovendien zorgt een uitgebreid fietsnetwerk dat alledaagse, maar essentiële bestemmingen beter bereikbaar worden, zoals school, werk, zorgvoorzieningen en winkels. Daarbij neemt de verkeersveiligheid toe en de geluidsoverlast door autoverkeer af.

De jury gelooft in de goed onderbouwde aanname dat met het verbeteren van bestaande en het aanleggen van nieuwe fietspaden het gehele Valleilandschap erop vooruitgaat. Door zich te richten op de beeklopen die van oost naar west lopen, verrijkt de inzending het reeds bestaande, noord-zuidgerichte routenetwerk. De uitwerking voor het gebied rondom het dorp Achterveld – gelegen tussen de Modderbeek en de Grote Barneveldse beek – laat zien waartoe dat kan leiden. De aanleg van fiets- en wandelpaden langs nu nog gekanaliseerde beken, is een aanjager voor beekherstel, natuurontwikkeling en waterberging. Door rond het dorp historische kerke- en karrenpaden te herstellen en in het bestaande netwerk ontbrekende schakels toe te voegen, wil het ontwerpteam het agrarisch gebied beter doorgaanbaar maken. Boeren worden verleid om op de aangrenzende kavels over te gaan op duurzame teelten, de aanplant van voedselbossen of het uitbaten van speeltuinen of zorgfuncties. Op de knooppunten in het netwerk liggen bestaande en nieuwe sportterreinen, zwembaden, erfgoedlocaties en zorgvoorzieningen. Dit concept van lijnen (de beken), zones (de ‘permeabele’ landbouwgebieden) en knopen noemt de jury sterk, de grafische weergave ervan mooi.

De jury plaatst twee kanttekeningen. Ten eerste hoopt ze dat het team in het vervolg echt aan het ontwerpen slaat. Nu ogen de lijnen, knopen en zones schematisch, terwijl van ontwerpers verwacht mag worden dat ze bijvoorbeeld het tracé van een fietspad langs een kronkelende beek precies intekenen. Ten tweede een hartenkreet: de jury roept het team op om niet alle zandpaden te verharderen. De afwisseling tussen harde en zachte paden is immers een groot goed.

Het finale besluit over welke inzending wint, spitste zich toe op de vraag of je de regio trakteert op een voorstel dat zacht landt, direct uitvoerbaar is en een uitnodiging naar alle inwoners. Of op een plan dat iets adresseert dat vroeg of laat moet gebeuren – de omslag naar een extensieve landbouw langs de Veluwerand –, maar tegelijkertijd schuurt en confronteert, en hoogstwaarschijnlijk tot strijd en weerstand leidt. Het antwoord bleek niet zomaar te geven.

Enerzijds wil de jury rechtdoen aan misschien wel de grootste uitdaging waar dit gebied voor staat: de transitie naar schone en duurzame vormen van voedselproductie in een landschap dat aan het eind van zijn Latijn is. Het nieuwe menu legt een gelaagd en geloofwaardig voorstel op tafel waarmee bestuurders, beleidsmakers en agrariërs een verleidelijk en haalbaar toekomstperspectief kunnen bouwen. Anderzijds is de jury gevoelig voor de vertel- en uitvoerbaarheid van een plan. Of zoals een jurylid zegt: ‘Er zijn voor deze regio al zoveel strategische visies gemaakt, maar er wordt niets

gerealiseerd. Wat zou het heerlijk zijn om een voorstel te hebben dat echt gemaakt kan worden en zo positieve energie in het gebied geeft'.

Dat laatste is precies de kracht van Nieuwe wegen. Het bevat een uitlegbare en sympathieke boodschap, die de gezondheid van inwoners overduidelijk goed doet en boeren makkelijker overtuigt. De 'zachte' aanpak om agrariërs mee te krijgen, de te verwachte gezondheidswinst en de constatering dat het concept ook in andere regio's is toe te passen, maken dat de keuze in het voordeel uitvalt van Nieuwe wegen. De jury benadrukt dat ze in geen geval de stikstofproblematiek en de noodzaak van een landbouwtransitie wil bagatelliseren, maar het vliegwieleffect dat schuilgaat achter zoiets alledaags als een fietspadennet, is te goed om te negeren. Daarom gaat in Foodvalley de eerste prijs naar Nieuwe wegen voor een gezonde Foodvalley.